ГОВЬ-АЛТАЙ

Монгол
улсын
хэмжээнд
II байранд

ГАЗАР НУТГИЙН ХЭМЖЭЭ:

141447 кв.км

2018 он

- Аймгийн ерөнхий мэдээлэл…………………… 2
- Засаг даргын мөрийн хөтөлбөр……………… 15
- Хүн амын үндсэн үзүүлэлт…………………….. 16
- Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн………………….. 20
- ААНБ-ын тооллогын үзүүлэлт………………… 22
- Эрүүл мэндийн зарим үзүүлэлт……………… 25
- Хөдөлмөр эрхлэлтийн зарим үзүүлэлт……… 30
- Боловсролын зарим үзүүлэлт………………… 32
- Хөдөө аж ахуйн зарим үзүүлэлт……………… 35
- Аймагтай холбоотой ВЭБ хуудас…………….. 66

Говь-Алтай аймаг нь 141447 км.кв нутаг дэвсгэртэй, баруун талаараа Ховд аймаг, зүүнээрээ Баянхонгор аймагтай, өмнөд хэсгээрээ БНХАУ-тай хиллэн оршдог. Нутаг дэвсгэрийн хэмжээгээр улсдаа Өмнөговь аймгийн дараа 2-р байрт ордог. Засаг захиргааны нэгжийн хувьд 18 сум, 87 багтай. Хүн амын дийлэнх хувийг халхчууд эзэлдэг. 2017 оны жилийн эцсийн байдлаар 57441 хүн амтай, 16494 өрхтэй байна.

Уур амьсгал

Байгаль цаг уурын хувьд эх газрын эрс тэс уур амьсгалтай, жилийн дундаж агаарын хэм нь 3.7 байх бөгөөд хамгийн хүйтэн нэгдүгээр сард дунджаар -20-30, зарим жилдээ хөрсөндөө -50 хэм хүрч хүйтэрнэ. Хамгийн дулаан сар долдугаар сар бөгөөд дунджаар +20-+24 хэм, зарим жил +40 хэм давж халдаг.

Ёс заншил, өв уламжлал

Говь-Алтай аймгийн онцлог соёлын биет бус өв

- Ерөөл магтаал
- Айзам, Шастир уртын дуу
- Малын үс, ноос боловсруулах, сур дээс, гэрийн оосор, бүч хийх
- Суль, цулхир боловсруулах
- Монгол шинжээний ёс
- Ардын бариа засал

Говь-Алтай аймгийн хэмжээнд соёлын биет бус өв уламжлагч 447 нэгдсэн бүртгэлд бүртгэлтэй. Соёлын биет бус өвийг ур чадварын өндөр түвшинд өвлөсөн билэг авьяастан улсын жагсаалтад Говь-Алтай аймгаас 1 өвлөгч байдаг.

Алдар цуутай хүмүүс

- Монгол Улсын баатар 4
- Хөдөлмөрийн баатар 32
- Ардын уран зохиолч 1
- Ардын багш 2
- Ардын зураач 1
- Ардын эмч 3
- Монгол Улсын гавьяат цолтон 221
- Төрийн соёрхолт 22

БИЕИЙН ТАМИР, СПОРТ

Төрөл	2017
Биеийн тамир, спортын байгууллага	1
Нийт ажиллагчид	20
Эмэгтэй	5
Биеийн тамир, спортоор хичээллэгчид	24946
Спорт заал	28
Дасгалжуулагчид	6
Эмэгтэй	1
Олон улсын мастер	3
Спортын мастер	12
Цол зэрэгтэй шүүгчид	17
Эмэгтэй	2

Биеийн тамир, спорт

- Говь-Алтай аймгаас төрөн гарсан улсын цолтой бөхчүүд 34, спортын гавьяат цолтон 6, олон улсын хэмжээний мастер 3, спортын мастер 12, спортын дэд мастер 6, спортын зэрэг цолтон 350 байна. 2017 онд нийтийн биеийн тамирын арга хэмжээний хүрээнд 37 тэмцээн уралдаан арга хэмжээ зохион байгуулагдсан ба давхардсан тоогоор 6038 тамирчин оролцсон байна.
- Баруун бүсийн аврага шалгаруулах волейболын тэмцээнд 24 тамирчин оролцож 12 мөнгө, 12 алтан медаль авч багийн дүнгээр 2 байр, жүдо бөхийн төрлөөр 48 тамирчин оролцож 6 алт, 5 мөнгө, 8 хүрэл, багийн дүнгээр нэгдүгээр байр, хөдөөгийн хүчтэн үндэсний бөхийн барилдаанд 6 тамирчин оролцож 6 мөнгөн медаль хүртжээ.

Биеийн тамир, спорт

- 2017 оны өсвөр үеийн Улсын аварга шалгаруулах тэмцээнд Шатар, Таеквондо, Волейбол, Жудо бөх, Чөлөөт бөх, Хөнгөн атлетик зэрэг 6 төрлөөр оролцож 1 алт, 3 мөнгө, 7 хүрэл медаль хүртлээ.
- Улсын аварга шалгаруулах тэмцээнд 9 төрлөөр 141 тамирчин оролцож өсвөр үе олон төрөлтөөр 2 алт, 2 мөнгө, 1 хүрэл медаль авч багийн дүнгээр 2 байр, таеквондогоор 1 алт, 1 мөнгө, 5 хүрэл, таеквондо бага нас 1 алт, 2 мөнгө, 3 хүрэл, чөлөөт бөхөөр 1 мөнгө, жүдо бөхөөр 1 мөнгө, 1 хүрэл, хөнгөн атлетикаар 1 хүрэл медаль авсан байна. Өсвөр үеийн аймгийн аварга шалгаруулах тэмцээнийг 12 төрлөөр зохион байгуулан 2981 тамирчин, насанд хүрэгчдийн аймгийн аварга 7 төрлөөр зохион байгуулагдаж 617 тамирчин хамрагдсан байна. Монгол Туургатан-2017 олон улсын хүүхдийн 7-р их наадамд 4 төрлөөр 9 тамирчин оролцож 1 алт, 1 мөнгө, 6 хүрэл медаль тус тус хүртжээ.

Соёл, сүм хийд

- Мэргэжлийн урлагийн байгууллагын тоглолт 62
- Мэргэжлийн урлагийн байгууллагын үзэгчид 9 600
- Нийтийн номын сан 19
- Нийтийн номын сангийн суудал 364
- Номын сангийн байнгын уншигчид 6 991
- Сүм хийд 3
    - Будда 2
    - Христ 1

Нутгийн брэнд бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ

- Говь-Алтай аймаг нь Чацарганы дарс, тос, конъяк, ликёр, оргилуун дарс зэргийг 1967 оноос үйлдвэрлэж эхэлсэн. Мөн суль, цулхир, арвайн гурил, чипсэн ааруул, Алтай нэрийн Монгол сүүтэй цай зэргийг нутгийн брэнд бүтээгдэхүүн болгон үйлдвэрлэж байна.

- Монгол улсын хэмжээнд анхны “1000 харваачид”-ын наадмыг зохион байгуулсан.
- Хос зогдорт Төхөм Тунгалагийн хүрэн тэмээ болон Дэлгэрийн Д хэвшлийн улаан ямааг 2015 онд үүлдрээр баталгаажуулсан.

ТЭЭВЭР

Төрөл	2017
Техникийн хяналтын үзлэгт хамрагдсан авто машин бүгд	5246
Суудлын авто машин	3109
Ачааны автобус	1179
Автобус	408
Тусгай зориулалтын	88
Ашигласан хугацаагаар	
3 жил хүртэл	34
4-9 жил	436
10-аас дээш жил	4314

БАРИЛГА, ОРОН СУУЦ, НИЙТИЙН АЖ АХУЙ

Төрөл	2017
Дотоодын барилгын байгууллагуудын гүйцэтгэсэн барилга угсралт, их засварын ажил (сая.төг)	9861.9
Ус түгээх цэгийн тоо	16
Зөөврийн ус хэрэглэдэг өрх	4352
Ус тээврийн машины тоо	9
Хог устгах цэг	21
Хог тээврийн машины тоо	27
Халуун усны цэгийн тоо	28

БАЙГАЛЬ ОРЧИН

Төрөл	2017
Ойн сан бүхий газар (мян.га)	1221.3
Ойн модоор бүрхэгдсэн газар	1215.2
Байгалийн заг	1664.6
Сөөг торлог	10.5
Ой модыг огтолсон газар	5.7
Мод үржүүлгийн газар	0
Ой тэлэн ургах нөөц газар	0
Ойн сангийн бусад газар	0.3
Гадаргын ус нийт гол горхи	299
Булаг	1212
Нуур, тойром	121

ГЭМТ ХЭРЭГ

Төрөл	2017
Бүртгэгдсэн гэмт хэрэг бүгд	200
Хүний амь бие, эрүүл мэндийн эсрэг гэмт хэрэг	73
Хүүхэд гэр бүл, нийгмийн ёс суртахууны эсрэг гэмт хэрэг	5
Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг	89
Малын хулгайн гэмт хэрэг	6
Тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэг	16
Гэмт хэрэгт холбогдсон сэжигтэн, яллагдагч	189
Эмэгтэй	23
18 хүртэлх насны	20
Шүүхээр шийтгүүлсэн хүн	95

МӨНГӨ, БАНК, ТӨРИЙН САНХҮҮ

Төрөл	2017
МӨНГӨ, БАНК	(сая.төг)
Иргэдийн хадгаламжийн үлдэгдэл	66680.5
Зээлийн өрийн үлдэгдэл	98162.9
Чанаргүй зээлийн өрийн үлдэгдэл	1198.1
ТӨРИЙН САНХҮҮ	(сая.төг)
Орон нутгийн төсвийн нийт орлого	42028.7
Орон нутгийн төсвийн нийт зарлага	53826.1
Улсын төсвөөс орон нутгийн төсөвт олгосон тусгай зориулалтын шилжүүлэг	9077.3
Улсын төсвөөс орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн сангийн орлогын шилжүүлэг	2185.0

2016-2020 онд хөгжүүлэх аймгийн Засаг даргын үйл ажиллагааны хөтөлбөр

1. НИЙГМИЙН БОДЛОГО
- Эрүүл мэнд
- Боловсрол
- Соёл , урлаг
- Гэр бүл, хүн ам
- Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөр эрхлэлт
- Биеийн тамир, спорт

2. ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТОГТВОРТОЙ ӨСӨЛТЫГ ХАНГАХ БОДЛОГО
- Эдийн засаг, төсөв, санхүү
- Үйлдвэр худалдаа үйлчилгээ
- Мэдээлэл, харилцаа холбооны салбар

3. ДЭД БҮТЦИЙН БОДЛОГО
- Газрын харилцаа, барилга хот, байгуулалт
- Зам, тээвэр
- Эрчим хүч
- Мэдээлэл, харилцаа холбоо

4.БАЙГАЛЬ ОРЧИН, АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН БОДЛОГО
- Цөлжилтийг саарууллах, байгаль орчны бохирдол, доройтлыг хязгаарлах
- Биологийн олон янз байдал, экосистемийн ач холбогдол бүхий газрыг хамгаалах
- Аялал жуулчлал хөгжүүлэх
- Хариуцлагатай уул уурхайг хөгжүүлэх

5. ЗАСАГЛАЛЫН БОДЛОГО
- Төрийн үйлчилгээ
- Авилга, хүнд сурталгүй, зөв засаглалыг бэхжүүлэх
- Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх
- Батлан хамгаалах үйл ажиллагаа
- Гадаад харилцаа хамтын ажиллагаа

Хүн амын тоо, насны бүлгээр, 2017 он, сумдаар

Сумдын нэр	Нийт хүн ам	0-14	15-64	65+
Есөнбулаг	18470	5346	12441	683
Алтай	2063	655	1344	64
Баян-Уул	3002	860	2036	106
Бигэр	2211	672	1466	73
Бугат	2168	653	1437	78
Дарив	1844	547	1223	74
Дэлгэр	3127	864	2129	134
Жаргалан	1802	489	1235	78
Тайшир	1606	475	1052	79
Тонхил	2197	629	1463	105
Төгрөг	2054	644	1328	82
Халиун	2407	716	1607	84
Хөхморьт	2373	716	1553	104
Цогт	3579	1102	2347	130
Цээл	2164	670	1415	79
Чандмань	2218	683	1467	68
Шарга	1937	577	1270	90
Эрдэнэ	2219	734	1412	73
	57441	17032	38225	2184

Насны бүлгийн эзлэх хувь, хүйсийн харьцаа, 2017 он, сумдаар

Сумдын нэр	Нийт хүн амд хүүхдийн эзлэх хувь	Хөгшидийн эзлэх хувь	Хөдөлмөрийн насны хүн амын эзлэх хувь	Хүйсийн харьцаа	Эрэмбэ
Есөнбулаг	28.9	3.7	67.4	95.0	XVIII хамгийн бага
Алтай	31.7	3.1	65.1	100.3	
Баян-Уул	28.6	3.5	67.8	100.7	
Бигэр	30.4	3.3	66.3	97.2	
Бугат	30.1	3.6	66.3	100.7	
Дарив	29.7	4.0	66.3	98.7	
Дэлгэр	27.6	4.3	68.1	97.5	
Жаргалан	27.1	4.3	68.5	105.7	III
Тайшир	29.6	4.9	65.5	106.2	II
Тонхил	28.6	4.8	66.6	96.0	
Төгрөг	31.4	4.0	64.7	104.8	V
Халиун	29.7	3.5	66.8	109.1	I хамгийн их
Хөхморьт	30.2	4.4	65.4	105.1	IV
Цогт	30.8	3.6	65.6	99.7	
Цээл	31.0	3.7	65.4	101.5	
Чандмань	30.8	3.1	66.1	103.5	
Шарга	29.8	4.6	65.6	98.7	
Эрдэнэ	33.1	3.3	63.6	101.0	
Нийт	29.7	3.8	66.5	99.2	

Хүн ам, сумаар 1990 – 2017 он

Сумдын нэр	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2017	Эрэмбэ
Есөнбулаг	19220	20068	15741	20101	16549	17802	18470	I хамгийн их
Алтай	2000	2423	2658	2465	1980	2102	2063	
Баян-Уул	3206	3696	3586	3067	2605	2984	3002	IV
Бигэр	2731	3160	2694	2597	2216	2113	2211	
Бугат	2399	2917	2819	2844	2137	2186	2168	
Дарив	1684	2166	2101	1913	1618	1819	1844	
Дэлгэр	4045	4233	3997	3385	2835	3023	3127	III
Жаргалан	2302	2973	2693	2299	1817	1752	1802	
Тайшир	2255	3042	1818	1625	1429	1470	1606	XVIII хамгийн бага
Тонхил	2850	3348	2916	2564	2101	2142	2197	
Төгрөг	2083	2474	2158	1817	1783	2014	2054	
Халиун	2563	3507	3186	2871	2413	2367	2407	V
Хөхморьт	2274	3059	2722	2585	2002	2332	2373	
Цогт	4313	4810	4394	4398	3421	3513	3579	II
Цээл	2343	2778	2675	2161	2345	2101	2164	
Чандмань	2410	2856	2699	2235	2015	2176	2218	
Шарга	2585	2895	2345	2417	1844	1971	1937	
Эрдэнэ	2036	2516	2471	2243	2113	2151	2219	
Нийт	63299	72921	63673	63587	53223	56018	57441	

Өрх, сумаар 2005 – 2017 он

Сумдын нэр	2005	2010	2015	2016	2017	Эрэмбэ
Есөнбулаг	4666	4425	5305	5340	5360	I хамгийн их
Алтай	579	530	571	573	559	
Баян-Уул	776	683	799	796	806	IV
Бигэр	647	602	635	635	656	
Бугат	633	563	580	582	587	
Дарив	482	459	484	491	496	XVIII хамгийн бага
Дэлгэр	852	801	861	882	903	III
Жаргалан	552	520	504	500	518	
Тайшир	422	414	448	474	499	
Тонхил	663	609	626	640	651	
Төгрөг	495	505	534	548	566	
Халиун	746	685	687	700	706	V
Хөхморьт	615	554	659	678	686	
Цогт	1004	994	1016	1034	1058	II
Цээл	600	524	589	587	610	
Чандмань	558	577	620	633	644	
Шарга	613	541	578	571	582	
Эрдэнэ	570	576	576	590	607	
Нийт	15473	14562	16072	16254	16494	

2017 онд Монгол улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 1%, баруун бүсийн 17.5% болох 268.5 тэрбум төгрөгийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэсэн байна.

Нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 4.7 сая төгрөг байна. Нийт бүтээгдэхүүний дийлэнх буюу 124.8 тэрбумыг хөдөө аж ахуйн салбар эзэлж байна.

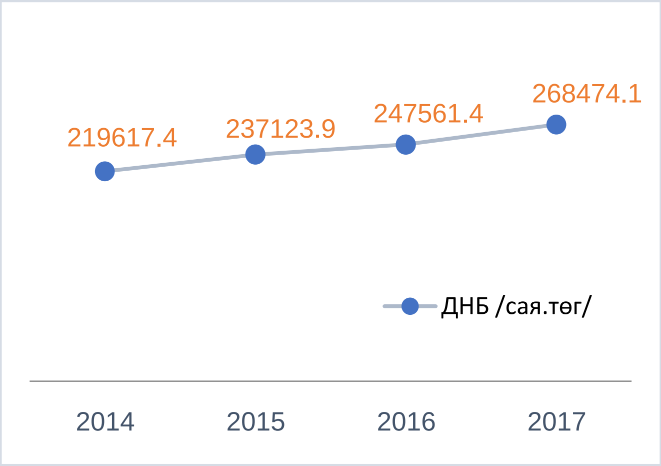

ДНБ-ийг салбараар авч үзвэл: ХАА, ан агнуур, ойн аж ахуйн салбар 46.5%, Аж үйлдвэр, барилгын салбар нь 23.0%, Үйлчилгээний салбар 30.5%-ийг тус тус эзэлж байна. Нэг хүнд ногдох ДНБ нь 2014 онд 3.9 сая, 2015 онд 4.2 сая, 2016 онд 4.4 сая, 2017 онд 4.7 сая төгрөгт хүрсэн байна.

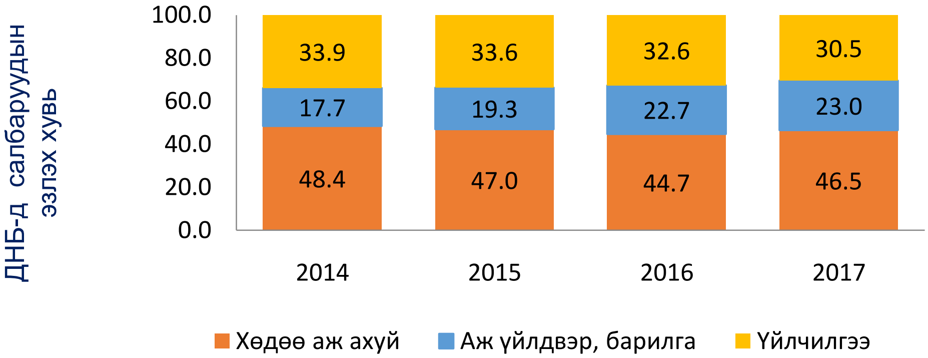

Аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо

Сумдын нэр	1998	2006	2011	2016	Эрэмбэ
Есөнбулаг	214	225	264	472	I хамгийн их
Алтай	18	19	18	22	
Баян-Уул	9	16	14	22	
Бигэр	12	21	21	30	IV
Бугат	31	18	16	27	
Дарив	12	13	20	22	
Дэлгэр	20	31	39	43	III
Жаргалан	13	15	17	25	
Тайшир	12	16	16	20	XVIII хамгийн бага
Тонхил	13	15	19	22	
Төгрөг	17	16	14	24	
Халиун	13	16	20	30	V
Хөхморьт	13	18	17	22	
Цогт	26	33	32	49	II
Цээл	19	16	15	21	
Чандмань	21	14	15	22	
Шарга	12	16	19	26	
Эрдэнэ	13	10	12	21	
Нийт	488	528	588	920	

АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГА – 2016 ОН

2016 оны тооллогод хамрагдсан аж ахуйн нэгж, байгууллагыг төрлөөр нь авч үзвэл: 72.1% нь аж ахуйн нэгж, 8.5% нь төрийн бус байгууллага, 19.5% нь төсвийн байгууллага байна.

АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГА –ын ажиллагчдын сарын дундаж цалин

648.4 мянган

төгрөг

643.8 мян.төг

652.4 мян.төг

Эрүүл мэндийн зарим үзүүлэлт, 1995 – 2017 он

Үзүүлэлт	1995	2000	2005	2010	2015	2017
Их эмч	114	132	112	124	172	187
Эм зүйч	4	6	3	10	20	23
Ердийн өсөлт (хүн)	1200	1095	818	861	987	928
Нэг эмчид ногдох хүн	584	482	542	438	328	305
Нэг сувилагчид ногдох хүн	0	0	0	250	237	225
1000 амьд төрөлтөд ногдох нялхсын эндэгдлийн түвшин	0	0	0	21	13	16
Тав хүртэлх насны хүүхдийн эндэгдлийн түвшин (1000 амьд төрөлт тутамд)	0	0	0	26.9	15.5	8
Үр хөндөлт	232	237	102	96	66	42
Халдварт өвчнөөр өвчлөгчид	1006	876	335	950	417	787

Төрөлт, нас баралтын тоо, жилийн эцсийн байдлаар, сумдаар

Сумдын нэр	Төрөлт		Нас баралт		Эрэмбэ
	2016	2017	2016	2017	
Есөнбулаг	395	451	116	101	I хамгийн их
Алтай	51	42	12	13	
Баян-Уул	47	50	17	15	
Бигэр	55	48	13	14	
Бугат	38	37	8	16	V
Дарви	39	35	10	5	XV хамгийн бага
Дэлгэр	56	68	20	13	
Жаргалан	37	36	11	12	
Тайшир	31	29	12	6	
Тонхил	35	58	12	13	
Төгрөг	45	33	14	12	
Халиун	58	54	21	8	
Хөхморьт	44	43	13	21	II
Цогт	71	63	21	18	III
Цээл	39	47	15	5	XV хамгийн бага
Чандмань	40	57	13	13	
Шарга	40	35	12	17	IV
Эрдэнэ	37	59	10	15	

Нийгмийн зарим үзүүлэлт, 1995 – 2017 он

Үзүүлэлт	1995	2000	2005	2010	2015	2017
Төрөлт	1673	1541	1150	1209	1295	1245
Нас баралт	473	446	332	348	308	317
Дундаж наслалт	65.66	61.54	63.34	66.03	69.37	69.43
Бүтэн өнчин хүүхдийн тоо	-	-	166	136	57	57
Хагас өнчин хүүхдийн тоо	-	-	1397	1106	1030	969
Өрх толгойлсон эхийн тоо	-	-	2077	2114	2386	2539
18 хүртэлх насны хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх	1430	1274	1137	891	811	799
16, 18 хүртэлх насны 4, түүнээс дээш хүүхэдтэй өрх	-	-	1155	565	768	799

Нийгмийн зарим үзүүлэлт, 1995 – 2017 он

Үзүүлэлт	2017
18 хүртэлх насны 4, түүнээс дээш хүүхэдтэй өрх	799
18 хүртэлх насны хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх	993
1000 хүнд ногдох төрөлт	21.6
1000 хүнд ногдох нас баралт	5.5
Хүн амын дундаж наслалт	69.43
Эмнэлэгт хэвтэж эмчлүүлсэн өвчтөн	14 400
10 000 хүн ам ногдох хорт хавдраар шинээр өвчлөгчид	22.4
Нас барагчид	15.7

Нийгмийн зарим үзүүлэлт

	2016	2017
Өрх толгойлсон эхийн тоо	2386	2539
Бүтэн өнчин хүүхдийн тоо	57	57
Хагас өнчин хүүхдийн тоо	1030	969
Өрх үүсгэн ганц биеэр амьдардаг өндөр настан	1195	1273

Хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлт 2013 – 2017 он

Үзүүлэлт	2013	2014	2015	2016	2017
Хөдөлмөрийн насны хүн ам	35864	36672	35695	35471	37650
Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам	26798	26657	27460	26403	28339
Ажиллагчид	23903	23940	25057	23736	25903
Ажилгүй иргэд	2895	2717	2403	2667	2436
Эмэгтэй	1465	944	1035	1150	1220
Бүртгэлтэй ажилгүй иргэд	1214	912	644	674	629
Эмэгтэй	669	509	336	375	338
Ажиллах хүчний оролцооны түвшин	74.7	72.7	76.9	74.4	75.3
Ажил эрхлэлтийн түвшин	66.6	65.3	70.2	66.9	68.8
Ажилгүйдлийн түвшин	10.8	10.2	8.8	10.1	8.6

Нийт хүн амд хөдөлмөрийн насны хүн амын эзлэх хувь, 2017 оноор

Ажилгүйдлийн түвшин

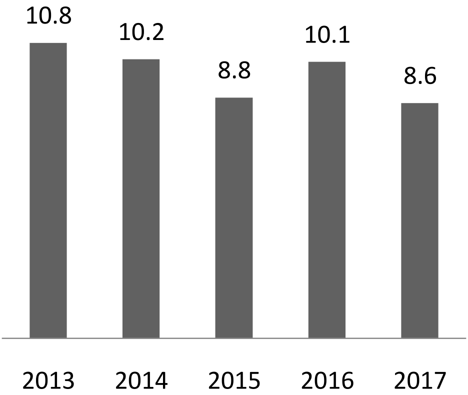

Боловсролын үзүүлэлт

Үзүүлэлт	2005/2006	2010/2011	2015/2016	2016/2017	2017/2018
ЕБСургуулийн тоо	28	28	28	28	28
ЕБС-д өдрийн ангид суралцагчдын тоо (1000 хүн)	15.1	12.3	11.3	11.3	11.4
ЕБС-ийн хамран сургалтын бохир жин (1-9 р анги)	91.1	97.8	96.0	96.3	96.8
ЕБС-ийн суралцагч-багшийн харьцаа	0	18.7	16.4	16.2	0
СӨБ-ийн байгууллагын тоо	26	28	28	29	29
СӨБ-д хамрагдсан хүүхдийн тоо (1000 хүүхэд)	3.4	2.8	4.4	4.4	4.6
СӨБ-д ажиллаж байгаа нэг багшид ногдох хүүхэд	29.6	23.5	35.5	34.1	35.1

Сургуулийн өмнөх боловсролын байгууллагын үндсэн багш 131

Сургуулийн өмнөх боловсролын байгууллагад хамрагдсан хүүхэд

4.6 мянган хүүхэд

ЕБС-ийн 1 дүгээр ангид элсэгчид 1160

ЕБС-д суралцаж байгаа малчин өрхийн хүүхэд 5301, үүнээс эмэгтэй 2651

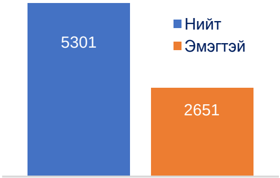

ЕБС-д суралцаж байгаа малчин өрхийн хүүхэд

ЕБС-ийн үндсэн багш

Техникийн болон мэргэжлийн боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчид

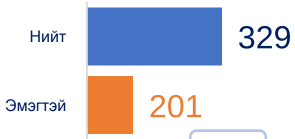

ЕБС, СӨБ-ийн байгууллагын тоо, сумдаар, 2017/2018 хичээлийн жилд

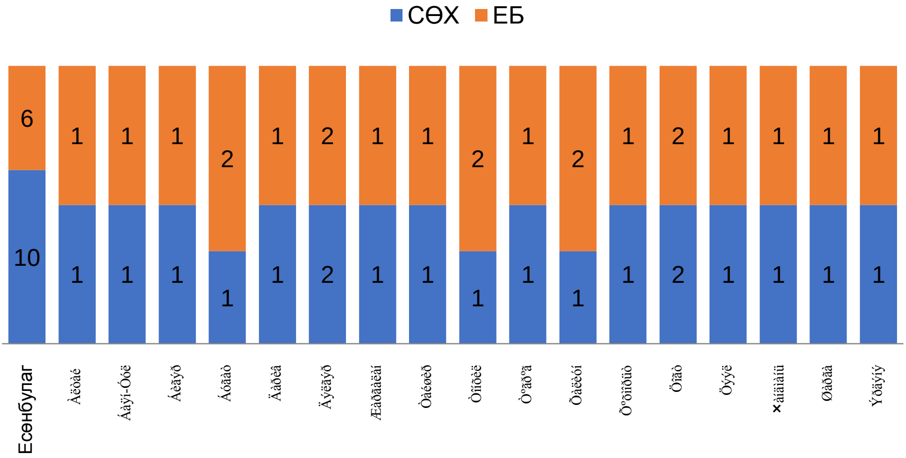

Малын тоо

Төрөл	2010	2011	2012	2013
Бодоор *	264382	315654	375678	439592
Толгойн тоо	1315492	1613335	1911049	2223191
Тэмээ	24344	25241	28167	30392
Адуу	38750	46559	55028	65262
Үхэр	18350	22064	29521	39436
Хонь	396245	461662	578078	679050
Ямаа	837803	1057809	1220255	1409051

*Бодод шилжүүлэхдээ адуу, үхрийг 1 бод, тэмээг 1.5 бод, 6 хонь 8 ямааг тус бүр 1 бод гэж тооцов.

Малын тоо

Төрөл	2014	2015	2016	2017
Бодоор *	510908	579772	691972	765622
Толгойн тоо	2578123	2922571	3497492	3801651
Тэмээ	32760	34742	38540	41955
Адуу	76749	88369	106843	123689
Үхэр	49351	58822	71058	85400
Хонь	798248	909312	1107114	1194602
Ямаа	1621015	1831326	2173937	2356005

2017 оны жилийн эцсийн мал тооллогын дүнгээр Говь-Алтай аймгийн 18 сумын 87 багт 3.8 сая толгой мал тоолуулж 2016 оныхоос 303.2 мянган толгой малаар буюу 8.7 хувиар өссөн байна. Мал сүрэг таван төрөл дээрээ өссөн үзүүлэлттэй байна.

Өрх, малчдын тоо, насны бүтэц, тэдний соёл, ахуйн байдал

Төрөл	2008	2009	2010	2011	2012
Малтай өрх	10606	10200	9505	9246	9264
Малчин өрх	8241	8033	7185	6994	6644
Малчдын тоо	17207	16359	14776	13889	13311
16-34 насны	7973	7486	6372	5684	5191
35-аас тэтгэвэрт гарах хүртэл насны	7007	6828	6659	6587	6792
Тэтгэврийн насны	2227	2045	1745	1618	1328
Нийт малчдаас эмэгтэй	8184	7840	6725	6391	6459
Насны бүрэлдэхүүн хувь					
16-34 насны	46.3	45.8	43.1	40.9	39.0
35-аас тэтгэвэрт гарах хүртэл насны	40.7	41.7	45.1	47.4	51.0
Тэтгэврийн насны	12.9	12.5	11.8	11.6	10.0
Нийт малчдаас эмэгтэй хувь	47.6	47.9	45.5	46.0	48.5
Нэг малчин өрхөд ногдох малын тоо /толгойгоор/	236	212	160	203	247

Өрх, малчдын тоо, насны бүтэц, тэдний соёл, ахуйн байдал

Төрөл	2013	2014	2015	2016	2017
Малтай өрх	9396	9428	9602	9932	10180
Малчин өрх	6537	6436	6658	6903	7183
Малчдын тоо	13118	12949	13294	13691	12919
16-34 насны	4896	4586	4726	4634	4283
35-аас тэтгэвэрт гарах хүртэл насны	6917	7189	7333	7741	7009
Тэтгэврийн насны	1305	1174	1235	1316	1627
Нийт малчдаас эмэгтэй	6301	6216	6267	6451	5757
Насны бүрэлдэхүүн хувь					
16-34 насны	37.3	35.4	35.5	33.8	33.2
35-аас тэтгэвэрт гарах хүртэл насны	52.7	55.5	55.2	56.5	54.3
Тэтгэврийн насны	10.0	9.1	9.3	9.6	12.6
Нийт малчдаас эмэгтэй хувь	48.0	48.0	47.1	47.1	44.6
Нэг малчин өрхөд ногдох малын тоо /толгойгоор/	292	346	382	442	466

Малын тоо, сумдаар, 2017

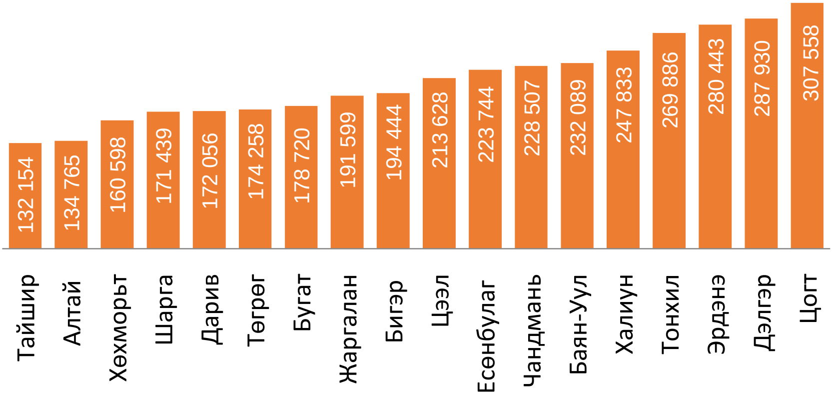

Мал сүргийн бүтэц, 2017 он

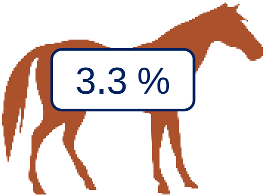

Бог малын дотор хонин сүрэг 31.4%, ямаан сүрэг 62.0%-ийг тус тус эзэлж байгаа нь уламжлалт харьцаа сүүлийн жилүүдэд ихээхэн алдагдаж байгааг илэрхийлж байна.

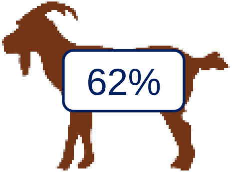

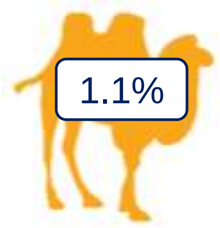

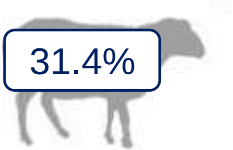

2017 оны жилийн эцсийн мал тооллогын дүнгээр Говь-Алтай аймгийн хэмжээнд 3801651 толгой мал тоологдсон байна.

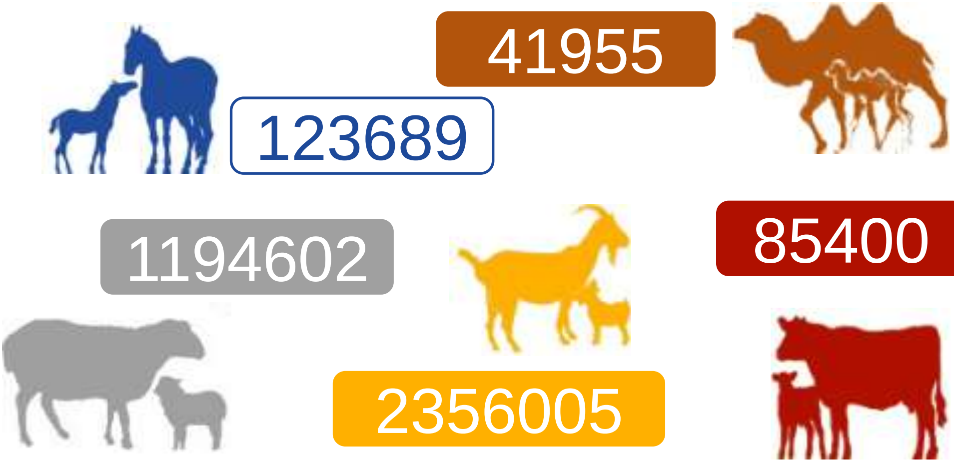

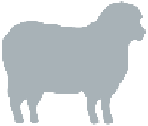

Хамгийн олон малтай сумд

Цогт	307558
Дэлгэр	287930
Эрдэнэ	280443
Тонхил	269886
Халиун	247833

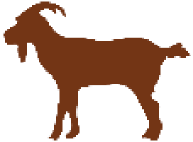

Малын төрлөөр нь авч үзвэл:

МЯНГАН.ТОЛГОЙ

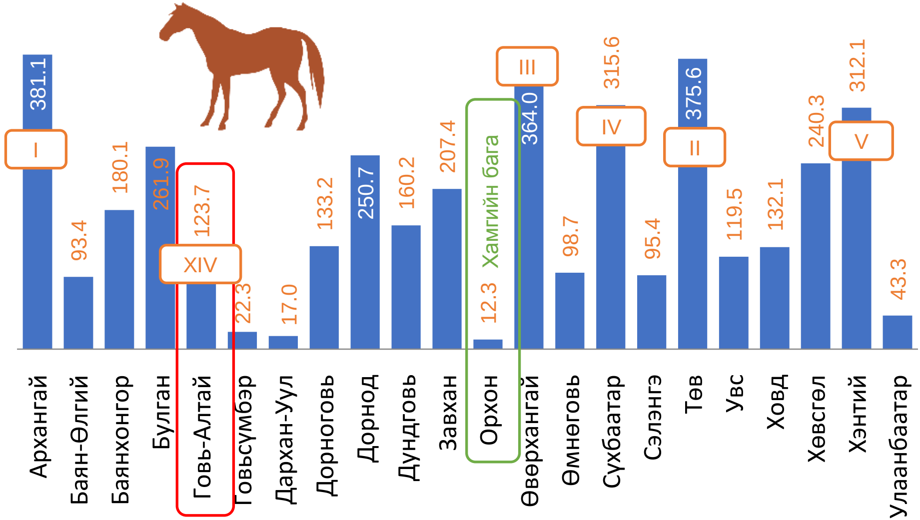

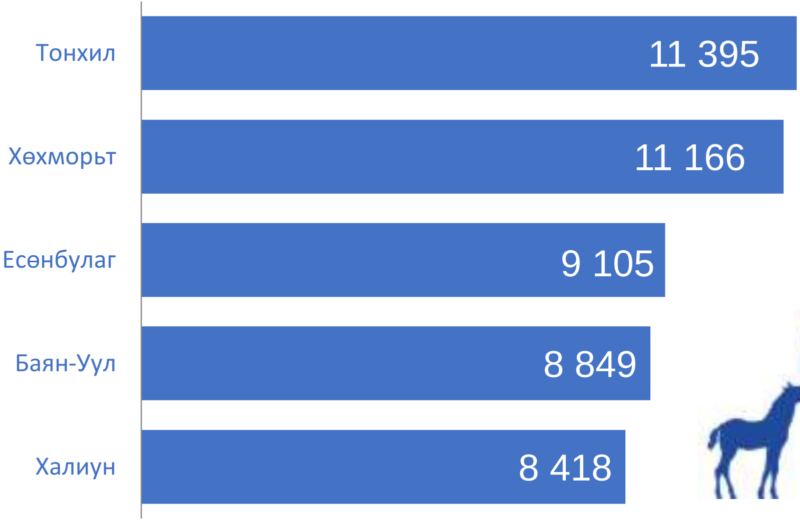
Тонхил
11 395
Хөхморьт
11 166
Есөнбулаг
9 105
Баян-Уул
8 849
Халиун
8 418

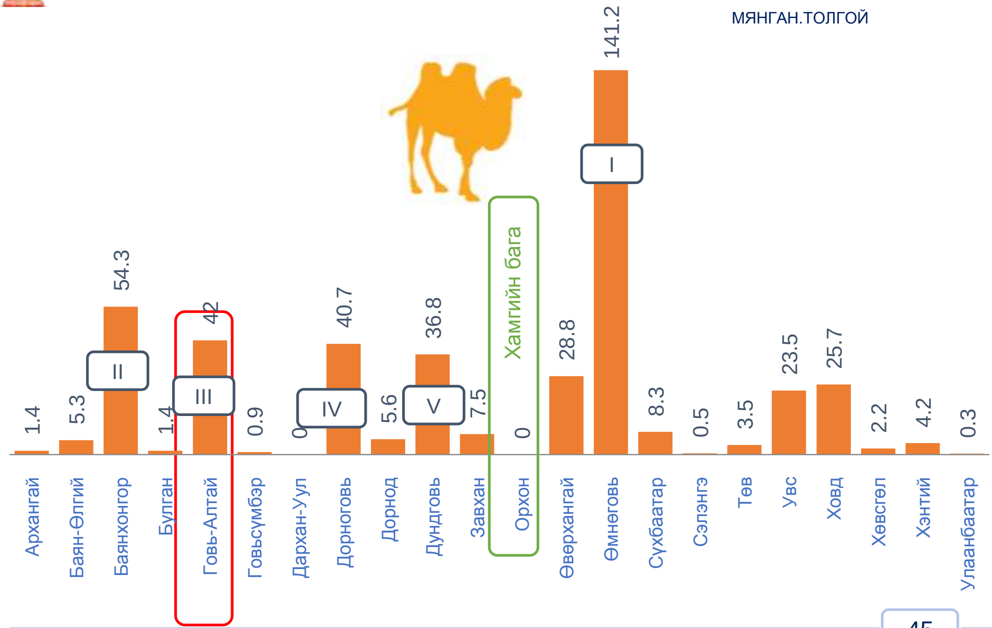
МЯНГАН.ТОЛГОЙ
1.4
5.3
54.3
1.4
42
0.9
0
40.7
5.6
36.8
7.5
0
28.8
141.2
8.3
0.5
3.5
23.5
25.7
2.2
4.2
0.3
I
II
III
IV
V
Хамгийн бага
Архангай
Баян-Өлгий
Баянхонгор
Булган
Говь-Алтай
Говьсүмбэр
Дархан-Уул
Дорноговь
Дорнод
Дундговь
Завхан
Орхон
Өвөрхангай
Өмнөговь
Сүхбаатар
Сэлэнгэ
Төв
Увс
Ховд
Хөвсгөл
Хэнтий
Улаанбаатар

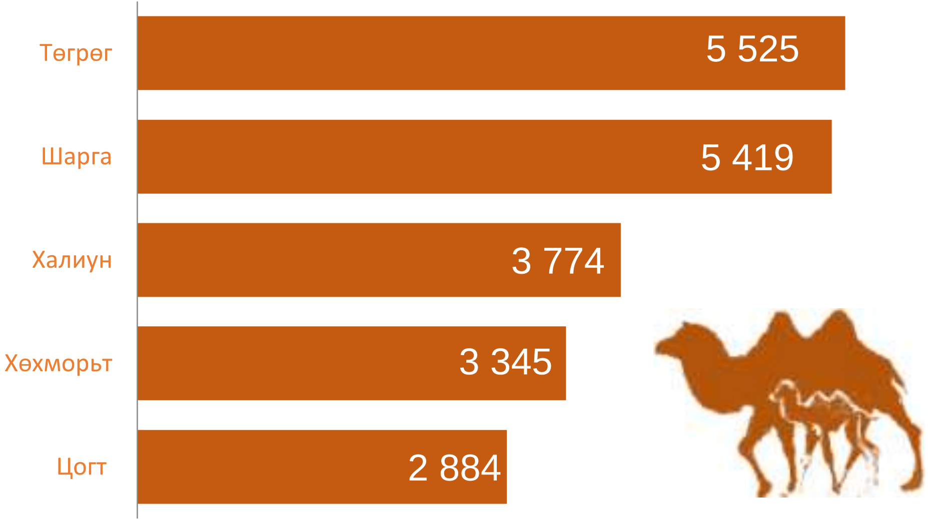
Төгрөг
5 525
Шарга
5 419
Халиун
3 774
Хөхморьт
3 345
Цогт
2 884

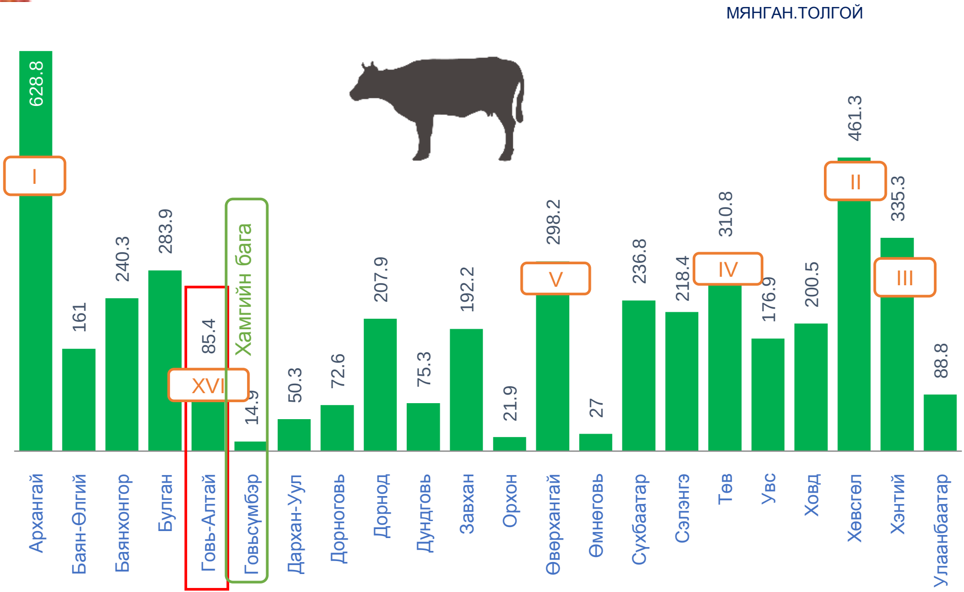
МЯНГАН.ТОЛГОЙ
628.8
I
161
240.3
283.9
85.4
XVI
Хамгийн бага
14.9
50.3
72.6
207.9
75.3
192.2
21.9
298.2
V
27
236.8
218.4
310.8
IV
176.9
200.5
461.3
II
335.3
III
88.8
Архангай
Баян-Өлгий
Баянхонгор
Булган
Говь-Алтай
Говьсүмбэр
Дархан-Уул
Дорноговь
Дорнод
Дундговь
Завхан
Орхон
Өвөрхангай
Өмнөговь
Сүхбаатар
Сэлэнгэ
Төв
Увс
Ховд
Хөвсгөл
Хэнтий
Улаанбаатар

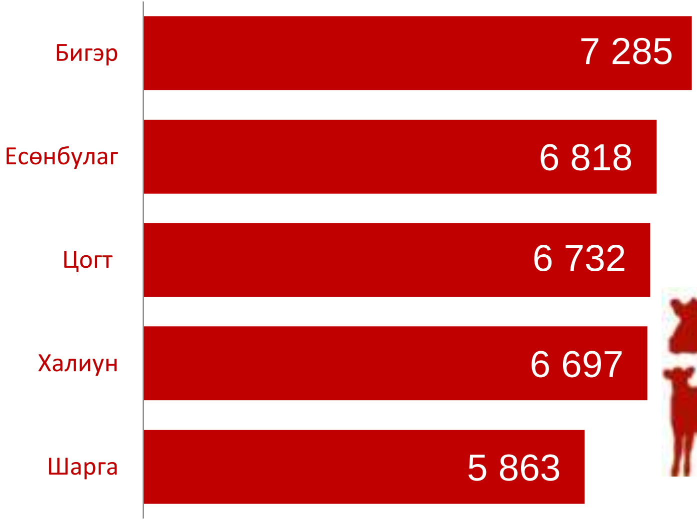
Бигэр
7 285
Есөнбулаг
6 818
Цогт
6 732
Халиун
6 697
Шарга
5 863

МЯНГАН.ТОЛГОЙ

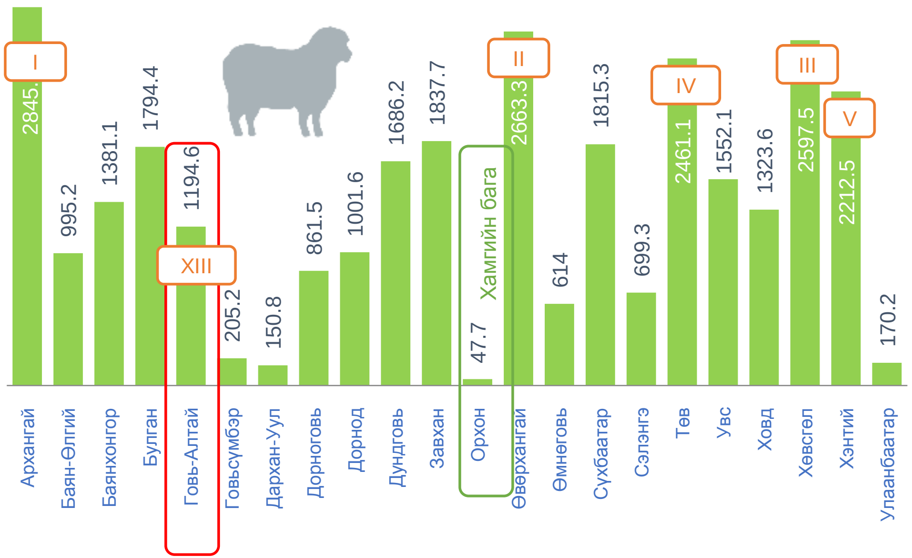

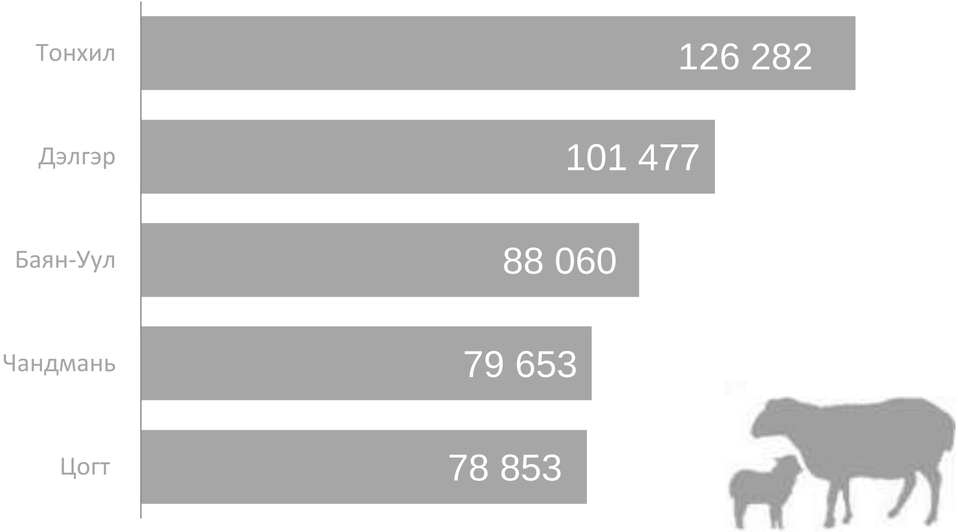
Тонхил
126 282
Дэлгэр
101 477
Баян-Уул
88 060
Чандмань
79 653
Цогт
78 853

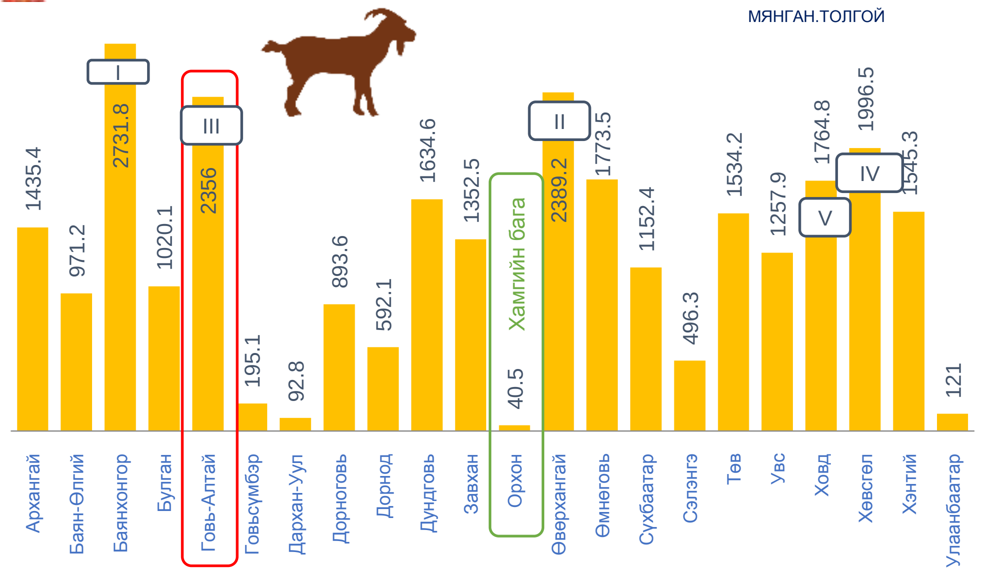
МЯНГАН.ТОЛГОЙ
1435.4
971.2
2731.8
1020.1
2356
195.1
92.8
893.6
592.1
1634.6
1352.5
40.5
2389.2
1773.5
1152.4
496.3
1534.2
1257.9
1764.8
1996.5
1545.3
121
I
III
II
IV
V
Хамгийн бага
Архангай
Баян-Өлгий
Баянхонгор
Булган
Говь-Алтай
Говьсүмбэр
Дархан-Уул
Дорноговь
Дорнод
Дундговь
Завхан
Орхон
Өвөрхангай
Өмнөговь
Сүхбаатар
Сэлэнгэ
Төв
Увс
Ховд
Хөвсгөл
Хэнтий
Улаанбаатар

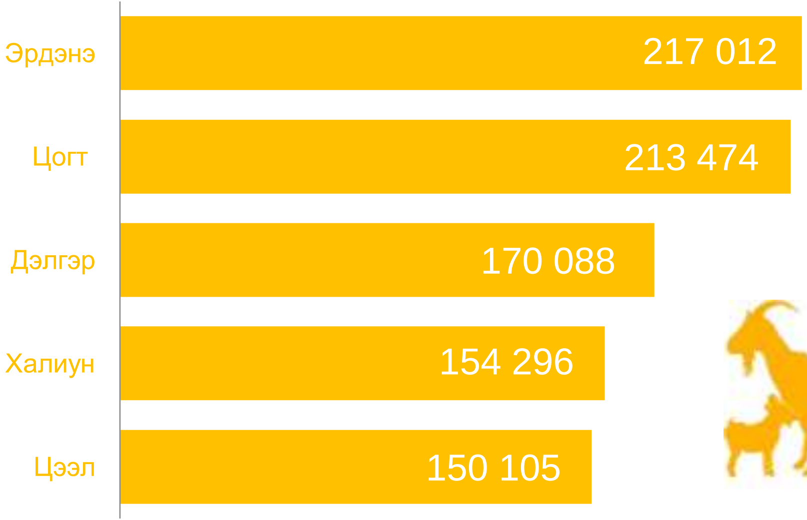
Эрдэнэ
217 012
Цогт
213 474
Дэлгэр
170 088
Халиун
154 296
Цээл
150 105

ХЭРЭГЛЭЭНИЙ БАРААНЫ ҮНЭ

Төрөл	2017
ГОЛ НЭРИЙН ЗАРИМ БАРААНЫ ЖИЛИЙН ДУНДАЖ ҮНЭ	
Хонины мах	5 299 (кг)
Гурил	1 297 (кг)
Цагаан будаа	2 310 (кг)
Шингэн сүү	2 568 (литр)
Элсэн чихэр	2 299 (кг)
Цахилгаан	116 (1квтц)
Халаалт	334 (м2)
Бензин АИ-80	1 573 (литр)
ХАА-Н ЗАРИМ БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ДУНДАЖ ҮНЭ	(мян.төг)
Ямааны цагаан ноолуур	63 000
Ямааны бор ноолуур	63 000
Хонины ноостой нэхий	3 000
Ямааны ноолууртай арьс	33 500

ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ, ХУРААСАН УРГАЦ

Төрөл	2017
ТАРИАЛСАН ТАЛБАЙ	Нийт 921.2 - (га)
Хүнсний ногоо	117.8
Төмс	120.4
Тэжээлийн ургамал	683
ХУРААСАН УРГАЦ	Нийт 2779.5- (тонн)
Хүнсний ногоо	371.1
Төмс	831.4
Тэжээлийн ургамал	1577

НЭГ ХҮНД НООГДОХ АЖ ҮЙЛВЭРИЙН ЗАРИМ НЭР ТӨРЛИЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ҮЙЛДВЭРЛЭЛ

Амтат ус, ундаа, жүүс
75.7 л

Талх, нарийн боов
1.7

Архи, дарс
1.8 л

Нүүрс
0.5 тн

Говь-Алтай аймгийн

9 гайхамшиг

Говь-Алтай аймгийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын Тэргүүлэгчдийн 2013 оны 04 сарын 09-ны өдрийн 26 дугаар тогтоолоор "ГОВЬ-АЛТАЙ АЙМГИЙН ЕСӨН ГАЙХАМШИГ"-ийг тодруулан баталжээ. Үүнд:

- Ээж хайрхан уулын байгалийн дурсгалт газар
- Төрийн тахилгат сутай уул
- Монгол элсний байгалийн цогцолбор газар
- Хасагт хайрхан уул, Хүнхэр зуслан
- Бурхан буудай уул
- Гэгээн нуурын цогцолбор, Нарованчин гэгээний хийдийн туурь
- ГИДЦГ-ын "А" хэсэг, мазаалай
- Бигэрийн таван элс
- Хүрэл морь

ЭЭЖ ХАЙРХАН УУЛЫН БАЙГАЛИЙН ДУРСГАЛТ ГАЗАР

“Ээж Хайрхан уул" нь Цогт сумын нутагт байдаг.Алтайн өвөр говийн хязгаар дахь үзэсгэлэнт уул нуруудын дотор өөрийн өвөрмөц дүр төрхөөрөө “Ээж Хайрхан уул” тод ялгардаг билээ. Байгалийн дурсгал болохоос гадна түүхийн дурсгал болсон Ээж Хайрхан уулыг 1992 онд УБХ-ын 11-р тогтоолоор тусгай хамгаалалтанд авч улмаар Монгол Улсын Их Хурлын 1995 оны 26 дугаар тогтоолоор байгалийн дурсгалт газар болгон улсын тусгай хамгаалалттай газрын сүлжээнд хамрагдсан. Ээж хайрхан ууланд гадаад дотоодын аялагчдыг татах байгалийн өвөрмөц тогтоц ховор сонин үзмэрүүд олон бий. Тухайлбал: Чулуулгийн судал даган тогтсон 9 тогоон хонхортой, 9 тогооны эхэндээ бяцхан баян бүрдтэй бөгөөд энэ баян бүрдийг нутгийн хөгшид даянч ламын зуслан гэлцэн ам дамжин домог болгон яригдаж байдаг билээ. Эдгээрээс гадна Ембүү хад, мэлхий хад, эхийн хэвлий хад, тагтаа хад, хүүхэн хэл, театрын суудал, түшмэдийн суудал, боов хад зэрэг сонин тогтоц бүхий хаднууд бий.

ТӨРИЙН ТАХИЛГАТ СУТАЙ ХАЙРХАН УУЛ

Говь-Алтай аймгийн хамгийн өндөр цэг далайн түвшнээс дээш 4090 метр өргөгдсөн 60 орчим км сунаж тогтсон.Сутай хайрхан уул тус аймгийн Тонхил, Дарви, Ховд аймгийн Цэцэг, Дарви сумдын дунд оршино. Монгол-Алтайн нурууны 11 орчим ам дөрвөлжин км талбай эзэлсэн 13 мөнх цаст оргилын нэг юм. Энэ уул сарлагийн маш сайхан нутаг.Сүү саалиар арвин сарлаг үхэр ихтэй энэ хайрханы нэрийг Сүүтэй уул гэж нэрлэдэг байсан гэдэг. Монгол улсын Ерөнхийлөгчийн зарлигаар Их овоог төрийн тахилгатай болгож 2008 онд анхны тахилгыг хийсэн байна.Сутай хайрхан нь Говь-Алтай нутгийн үзэсгэлэн төгс байгальтай хамгийн өндөр хайрхан юм.

МОНГОЛ ЭЛСНИЙ БАЙГАЛИЙН ЦОГЦОЛБОР ГАЗАР

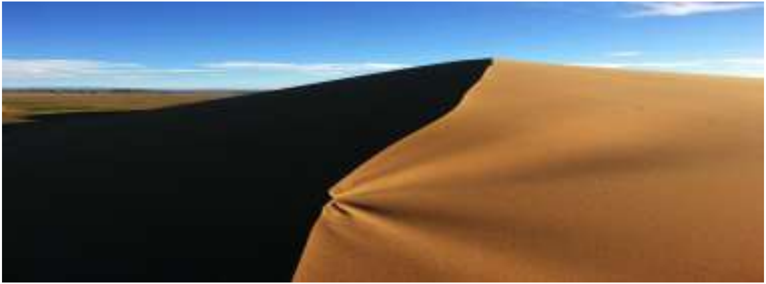

Монгол элсний орчмын нийт 349200 га газар нутгийг УИХ-ын 2010 оны 01 дүгээр сарын 14-ний өдрийн 06 дугаар тогтоолоор байгалийн цогцолборт газрын ангилалаар авсан. Монгол элс нь Завхан голын хөндий дагуу баруун, баруун хойноос зүүн, зүүн урагш чиглэн 300 шахам км үргэлжлэн тогтсон элсэн хуримтлал юм.Элсэн хуримтлалд бөөрөг, хонхорт бөөрөг, манханжсан хонхорт бөөрөг манхан хэлхээ, цац суварган оргил бүхий өндөр манхан, бүрхэвч зэрэг элсэн хуримтлалд ялгарах хотгор гүдгэрийн бүхийл хэлбэрүүд байдаг бөгөөд Монгол элсний хойд захаар Завхан гол эмжин урсахын хамт Эрээн, Ажиг, Сангийн далай, Гүн зэрэг олон нуур тогтсон байдаг нь байгалийн үзэсгэлэнт байдал эко системийн өвөрмөц хослолыг бий болгожээ.

ХҮНХЭР АМРАЛТ

Дархан цаазат "Хасагт хайрхан" уулын ар хажууд тусгай хамгаалалттай бүс нутагт далайн түвшнээс дээш 2200-2600 метр өндөр өргөгдсөн.Амралтын бүсэд орших Хүнхэр голын рашааныг нутгийн ард олон 200-д жилийн тэртээгээс ходоод, элэг, цөс дотрын эрхтнийг анагаан сувилахад ууж хэрэглэж ирсэн түүхэн уламжлалтай. Рашаан нь хлорид-гидрокарбонат-кальци-магни-натрийн найрлагатай, нүүрсхүчлийн хийтэй хүйтэн рашаан юм.

БУРХАН БУУДАЙ УУЛ

Говь-Алтай аймгийн Бигэр, Цогт, Халиун сумдын нутагт орших Бурхан буудай уулын өвөрмөц үзэсгэлэнт тогтоц, эртнээс шүтэж ирсэн уламжлалыг хадгалан үлдээх, ашиглалт, хамгаалалтыг зүй зохистойгоор явуулах зорилгоор УИХ-ын 1996 оны 43 дугаар тогтоолоор улсын тусгай хамгаалалтанд авсан байна. Нийт талбайн хэмжээ 52110га.Бурхан буудай уул нь Монгол Алтайн бөөн цулдам уулт өндөрлөгийн мужийн уулын нуга, уулын хээрийн дэд мужид багтдаг бөгөөд ноён оргил нь 3765м өндөр мөнх цастай уул юм.

ТАЙШИРЫН УСАН ЦАХИЛГААН СТАНЦ, ГЭГЭЭН НУУР

130м өндөр хадан хавцлыг газрын гүнд 20 м голын эргээс дээш 50 м өндөр, 75 м өргөнтэй, 190 м урт далан барьж байгуулсанаар 50 км/кв талбайтай, 930 сая шоо метр эзлэхүүн бүхий усан сантай нуур үүсгэсэн, хүмүүс болон техник хэрэгслийг далан дээр хүргэх 350 метр урттай тунел бүхий хүний гараар бүтсэн гайхамшигт бүтээл мөн.

Говийн их дархан газрын А хэсэг, Мазаалай

Говийн Их дархан цаазат газрын “А” хэсэг нь Төв Азийн хэт гандуу, эрс, тэс уур амьсгалтай, цөлийн бүсэд хамаарах ба энд ил задгай ус ховор, ургамалан бүрхэвч сийрэг, ядмаг, хүн, мал нутаглахад тохиромжгүй зэлүүд нутаг бөгөөд Эдрэнгийн нуруунаас баруун өмнө зүг улсын хил хүртэлх 1085 нутгийг хамарна. Монголын говьд эртний амьтад үүсч, өсч үржиж, мөхсөн гэдэг бөгөөд тэр үед мазаалайн төрөл амьдарч байсан гэж үздэг.Мазаалай бусад баавгайн төрлөөс хавьгүй эрт буюу 500-700 жилийн өмнө үүссэн байна.Мазаалай нь баавгайн төрөл дотроо хамгийн дасан зохицох чадвар сайтайд ордог гэжээ. Тодруулбал өвлийн хүйтэнд дунджаар -34 хэмээс зуны оргил үед 46 хэм хүртэл халуунд амьдардаг. Манай говьд 20 гаруй толгой мазаалай үлджээ.

ТАВАН ЭЛС

Говь-Алтай аймгийн төвөөс 134км, Бигэр сумын төвөөс 17 км-т орших эртний хотын туурь дээр тогтсон элсэн манханыг "Таван элс" гэдэг. Элсэн манхан дотроос элсний нүүлтээр байн байн гарч ирэх их хотын туурь нь түүхчидийн анхаарлыг их татдаг. Эндээс алтан савны амсар, хос алтан ээмэг, оюу, номин, хүрэл эдлэлийн хэсэг зэрэг ховор олдворууд олдсон байдаг. Энэ хот нь битүү бургас, модон дотор байж байгаад дайны хөлд үрэгдэн сөнөжээ гэж нутгийн өтгөс үе дамжин хуучилсаар иржээ. Дээр үед ганц элсэн толгой байсан гэж хуучилдаг. Нэгэнт бут мод нь шатаж хувхайран элсний нүүдэл ирж тогтсон гэж үздэг.

ХҮРЭЛ МОРЬ

Хүрэл морины дүрсийг урт сайхан биетэй, гоёмсог согоо чихтэй, нүдийг нь дугариг хэлбэртэй, нэвт цоорхой, дэлийг нь нарийсган өвдөг борвины үеийг залгаатай байдлаар урласнаас гадна сүүлийг мушгин гоёсон, эржгэр хээтэй хавтгай суурин дээр ихэд бодит байдлаар бүтэн хүрлээр урласнаараа онцлог юм. Ур хийцийн хувьд ордосоос олдсон морины дүрс, мөн Өмнөд Сибирийн Минусын хонхороос олдсон янгирын дүрстэй төстэй төмөр зэвсгийн эхэн үе, МЭӨ 3-7 р зуунд хамаарагдана. Уг хүрэл морийг Жаргалан сумын нутгаас олсон бөгөөд 1965 онд цуглуулгаар сан хөмрөгт авсан.

Говь-Алтай аймагтай холбоотой ВЭБ хуудсууд

- http://govi-altai.gov.mn
- http://emg.go.gov.mn
- http://mofa.go.gov.mn
- http://govi-altai.nature.gov.mn
- http://www.govi-altai.nso.mn